

Transferencja wiedzy specjalistycznej w zakresie Funduszy Europejskich 2021–2027

Transfer of Expertise in the Field of the European Funds 2021–2027

Anna BAJEROWSKA

Uniwersytet Warszawski/ University of Warsaw

E-mail: a.b.bajerowska@uw.edu.pl,

Abstract: This paper attempts to analyse selected structural-semantic properties of the “Priorities of the European Funds for Mazovia Program 2021-2027” in light of the prototype theory of categorization by Eleanor Rosch. A modular framework will be applied to describe prototype effect within texts which define the content framework for initiatives concerning distinct fields of expertise. Two semantic modules will be distinguished: the module of basic discipline comprises salient terms from the field of EU structural funds, whereas the module of secondary discipline includes terms ranging from R&D, digitalization and e-services to small and medium-sized enterprises, etc. The modularity of the two main semantic modules is determined by the cue validity in categories whose objects are denoted by salient lexical entities. A relatively low cue validity within the scope of denotation of salient lexical entities reveals two apparently contradictory tendencies: text authors intend to set the content framework for the initiatives as precisely, i.e. as restrictively, as possible while attempting not to exclude too many initiatives from participation in the funding program. The co-existence of these tendencies makes it possible to expand the set of designata, e.g. if changes need to be made to the scope of support. Specific semantic interdependencies between these tendencies will be described and explained in light of the concept of prototype effect.

Keywords: expertise transfer, prototype theory, categorization, cue validity, European Funds.

Wstęp

Dokumenty funduszy strukturalnych Unii Europejskiej nie były dotąd poddawane regularnym badaniom lingwistycznym. Badania takie należy podejmować choćby dlatego, że współczynniki poszczególnych obszarów działalności zawodowej (np. infrastruktura miejska), ustanawiane bądź modyfikowane w bezpośredniej konsekwencji formułowania owych dokumentów, w znacznej mierze wpływają na jakość życia obywateli Unii Europejskiej. W nawiązaniu do prac Franciszka Gruczy¹ (2008a, 2008b) poświęconych językom specjalistycznym, zwłaszcza tym dotyczącym Unii Europejskiej, wyrażenie „współczynniki rzeczywistości” należy rozumieć jako elementy konstytuujące wybrany obszar

¹ W dwóch pracach poświęconych związkom pomiędzy językami specjalistycznymi dotyczącymi Unii Europejskiej oraz poziomem rozwoju cywilizacyjnego na tym obszarze (2008a, 2008b) Franciszek Gruczy stosuje pojęcie *współczynników rzeczywistości*, przybliżając jego znaczenie nie przez definicyjne uściślenie, lecz poprzez egzemplifikację. Autor wyodrębnia m.in. „współczynniki duchowo-kulturowej rzeczywistości narodowej” i „współczynniki fizyczne”. Do tych ostatnich należy zaliczyć np. elementy infrastruktury finansowane ze środków EFRR.

funkcjonowania członków danej wspólnoty – językowej i/lub profesjonalnej. Mogą to być elementy konstytuujące rzeczywistość zarówno w jej wymiarze fizycznym, np. infrastruktura, narzędzia do wykonywania konkretnego rodzaju pracy zawodowej, jak i w wymiarze intelektualnym, np. umiejętność wykonywania danych czynności specjalistycznych, wiedza specjalistyczna wytworzona i/lub zaadaptowana przez członków wspólnoty.

Niniejszy artykuł stanowi propozycję spojrzenia na teksty dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego z perspektywy lingwistycznej, dokładniej z pozycji teorii kategorii, oraz próbę zidentyfikowania ich właściwości prototypowych.

Zaprezentowana niżej analiza powstała w oparciu o model syntetycznego przedstawiania zjawisk w obrębie tekstów formułowanych w celu wyznaczenia ram merytorycznych inicjatyw w różnych obszarach wiedzy specjalistycznej (A. Bajerowska 2014).

1. Teksty dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w perspektywie lingwistycznej

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR), powołany do istnienia podczas Szczytu Paryskiego w roku 1972, stanowi najistotniejszy instrument finansowania inicjatyw mających zintensyfikować rozwój regionalny we Wspólnocie Europejskiej (F. Bocian 2006; P. Dubel 2012). Powyższy cel Fundusz realizuje, wspierając przedsiębiorstwa w tworzeniu nowych miejsc pracy, inwestycje w infrastrukturę badawczą, inwestycje w dziedzinie kultury, telekomunikację oraz innowacje i rozwój społeczeństwa informacyjnego (P. Dubel 2012: 34; A. Jankowska 2009).

Unia Europejska charakteryzuje się szczególnie dynamiką wewnętrznych przeobrażeń (F. Grucza 2008a, 2008b; A.Z. Nowak/ D. Milczarek 2003). Jeden z jej istotnych współczynników stanowi Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, będący efektem owych przeobrażeń. Służy on urzeczywistnianiu konkretnej wizji kształtowania rzeczywistości – wizji skoncentrowanej na wprowadzaniu zmian o wymiarze cywilizacyjnym. Ponadto EFRR wykazuje pewien potencjał generatywny. W wyniku finansowania z jego środków danych inicjatyw wytwarzane są nowe współczynniki rzeczywistości bądź udoskonalane już istniejące. Funkcjonowanie Funduszu skutkuje zatem różnicowaniem się obszarów rzeczywistości objętych jego wsparciem:

Jednym z przejawów cywilizacyjnego rozwoju ludzkości jest coraz dalej idący, coraz subtelniejszy podział pracy (twórczości), coraz dalej idące specjalizowanie się różnych (mniej lub bardziej ‘zamkniętych’) wspólnot cząstkowych w wykonywaniu jakiegoś rodzaju pracy (twórczości), a w konsekwencji konstytuowanie się coraz to nowych zawodów. Im bardziej jakaś wspólnota ludzka jest pod tym względem ‘podzielona’, tym wyżej trzeba ocenić osiągnięty przez nią poziom rozwoju cywilizacyjnego. Im większa część jakiejś wspólnoty jest w zakresie pracy (twórczości) oraz jej wytworów (produktów) ‘samowystarczalna’, tym niższy jest ‘przeciętny’ poziom jej cywilizacyjnego rozwoju” (F. Grucza 2008a: 16).

Cele i specyfika inicjatyw realizowanych dzięki wsparciu z EFRR sprawiają, że odnośne teksty specjalistyczne stanowią potencjalne modyfikatory denotowanych przez nie współczynników rzeczywistości. Przeobrażenia współczynników kształtujących rzeczywistość (zawodową) danej wspólnoty, a także każda zmiana nastawienia względem tych współczynników skutkuje powstaniem nowych obiektów, zjawisk, zainicjowaniem nowych

procesów itp. Także każda znaczna zmiana w obrębie wiedzy członków danej wspólnoty – wiedzy dotyczącej wspomnianych współczynników – wiąże się z koniecznością zmodyfikowania funkcji znaczeniowych niektórych wyrażen należących do odnośnych języków specjalistycznych (por. F. Gucza 2008b: 67). Powyższe spostrzeżenia świadczą o tym, że działalność EFRR nie pozostaje bez wpływu na różnicowanie się świata aktywności profesjonalnej. Owo różnicowanie obszarów rzeczywistości, do których należy przedmiot finansowania przez Fundusz, odbywa się także poprzez wytwarzanie tekstów o określonych właściwościach. O charakterystycznym rysie owych tekstów w niemałej mierze decyduje fakt, że dotyczą one bardzo odległych dziedzinowo obszarów wsparcia (np. badań i rozwoju, dywersyfikacji źródeł energii, kultury, gospodarki odpadami itd.). Fakt ten wywiera wpływ na sposób formułowania odnośnych tekstów. Ich zadanie polega na jak najbardziej precyzyjnym wyznaczeniu ram merytorycznych konkursów. Wymogowi precyzji towarzyszy jednak potrzeba włączenia do grona potencjalnych uczestników konkursów odpowiednio dużej liczby inicjatyw. Precyzja w dookreślaniu meritum konkursów nie powinna zatem być czynnikiem nadmiernie restrykcyjnym i wykluczającym. Istotne pytanie badawcze brzmi zatem następująco: jakie właściwości muszą wykazywać kategorie znaczeniowe reprezentowane przez jednostki leksykalne charakterystyczne dla dokumentów EFRR, aby merytoryczne ramy konkursów nie były ani zbyt szerokie, ani zbyt wąskie? Jakie współzależności występują pomiędzy poszczególnymi kategoriami? Jak współzależności te manifestują się w sposobie sformułowania tekstów? Pytania te stanowią istotny asumpt do podjęcia systematycznych analiz lingwistycznych dokumentów EFRR i innych funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

2. Teoria kategorii. Efekt prototypowy

W niniejszym rozdziale zaprezentowana zostanie koncepcja kategorii opracowana przez E. Rosch (1977), według której esencję danej kategorii stanowi nie stała wiązka cech modelowych zaliczanych do niej obiektów, lecz wielowymiarowa różnorodność wzajemnych podobieństw w ich obrębie (G. Lakoff 2011: 16).

Formułując swe hipotezy E. Rosch (1977) podważyła klasyczną definicję kategorii, która zakłada, że a) przynależność do danej kategorii zależy od możliwości wyodrębnienia ściśle określonych cech dystynktywnych w równym stopniu właściwych wszystkim zaliczanym do niej obiektom (co oznaczałoby, że żaden element danej kategorii nie byłby lepszym jej przykładem, niż pozostałe), oraz że b) kategorie można definiować wyłącznie poprzez cechy inherentne jej elementów, a więc poprzez cechy istniejące niezależnie od zdolności poznawczych podmiotów (G. Lakoff 2011: 7; J.R. Taylor 2001).

Podejście przyjęte przez E. Rosch nawiązuje m.in. do koncepcji podobieństw rodzinnych, zakłada bowiem – jak pokazano wyżej – asymetrię cech sprzeczną z klasyczną teorią kategorii. Kategorię ujmuje E. Rosch zatem nie jako zbiór obiektów wykazujących wspólne cechy dystynktywne o jednakowym stopniu intensywności lub częstości występowania, lecz jako łańcuchy różnorodnych, wzajemnie determinujących się – z uwzględnieniem możliwości percepcyjnych i poznawczych danego podmiotu – charakterystyk.

Dużą wagę należy przypisać spostrzeżeniu, że różne osoby konstruują mentalnie kategorie w sposób wysoce zróżnicowany i elastyczny. W różnych sytuacjach jedna i ta sama osoba może różnie definiować daną kategorię, tzn. odwołując się do różnych cech zaliczanych do niej obiektów. Dlatego, jak zauważa G. Lakoff: „(...) wiele – o ile nie

większość – kategorii nie podlega reprezentacji zapośredniczonej w trwałych i abstrakcyjnych prototypach, a powstaje dzięki zmiennym i tymczasowym mentalnym reprezentacjom wytwarzanym indywidualnie i silnie związanym z kontekstem” (G. Lakoff 2011: 53).

Elementy poszczególnych kategorii nie mają zatem równego statusu. Jedne mogą stanowić lepszy jej przykład niż inne, mogą one bowiem wykazywać większe podobieństwo względem prototypu, czyli być bardziej reprezentatywne dla danej kategorii. Tego rodzaju asymetria cech została określona mianem efektu prototypowego (G. Lakoff 2011: 40).

Najistotniejsze bodaj osiągnięcie stanowi wyodrębnienie podstawowego poziomu kategoryzacji (Z. Kövecses 2011; G. Lakoff 2011). Dla kategorii poziomu podstawowego charakterystyczny jest fakt, że „Cechy, które tworzą wiązki definiujące te kategorie, nie są inherentnymi cechami przedmiotów, lecz cechami interakcyjnymi (...)” (G. Lakoff 2011: 50). Cecha interakcyjna jest natomiast:

(...) wynikiem naszych interakcji [dzięki wyposażeniu w ciało i aparat poznawczy] i stanowi część naszego środowiska fizycznego i kulturowego na mocy posiadanego przez nas ciała i aparatu poznawczego. Takie cechy interakcyjne tworzą w obrębie naszego doświadczenia wiązki, które mogą znaleźć odzwierciedlenie w strukturach prototypowych i z poziomu podstawowego (G. Lakoff 2011: 49).

Większość atrybutów charakterystycznych dla kategorii poziomu podstawowego jest związana z czynnościami motorycznymi, postrzeganiem, ze spełnianiem pewnej funkcji bądź z określonym celem.

Podstawowy poziom kategoryzacji jest najistotniejszy z perspektywy celów komunikacyjnych, ponieważ leksykalne korelaty kategoryzacji na tym poziomie są najczęściej wyrażeniami takimi jak *pies*, *tygrys* czy *drzewo*. Stanowią one zatem kategorie bardziej rozpowszechnione niż kategorie względem nich podrzędne i nadrzędne.

Ponadto kategorie poziomu podstawowego – jak żaden inny poziom kategoryzacji – wiążą się z największą możliwą liczbą atrybutów: tak bogatego zakresu atrybutów nie gwarantuje ani nadrzędny ani podrzędny względem podstawowego poziomu kategoryzacji (np. kat. nadrzędna: *ssak* – kat. podstawowa: *pies* – kat. podrzędna: *wyżeł*). Jak podkreśla Z. Kövecses (2011: 73 i nast.), poziom podstawowy pozwala na najbardziej sprawną identyfikację obiektów danej kategorii, np. *nożyczki*, *linijka*, *długopis* itd. Spostrzeżenie to jest adekwatne głównie w odniesieniu do obiektów stanowiących przedmiot codziennego doświadczenia ludzi należących do określonego kręgu komunikacyjnego i kulturowego.

Sprawę właściwości konstytuujących daną kategorię porządkuje koncepcja ważności atrybutu kategorii, w myśl której ważność atrybutu „(...) będzie niska dla kategorii nadrzędnych, takich jak *meble*, ponieważ mają one niewiele, bądź nawet nie mają żadnych, wspólnych atrybutów” (G. Lakoff 2011: 51). Im wyższa jest ważność atrybutu danej kategorii, tym bardziej różni się ona od pozostałych – tym większy jest kontrast reprezentujących ją obiektów względem innych kategorii i tym mniejsze podobieństwo względem reprezentacji odmiennych kategorii.

Ponadto ważność atrybutu należy rozumieć jako „(...) warunkowe prawdopodobieństwo, że przedmiot należy do określonej kategorii na podstawie tego, że obdarzony jest jakąś cechą (...). Najlepszymi atrybutami są te, które dla kategorii na danym poziomie

działają zawsze” (ibid.). A zatem ważność atrybutu kategorii stanowi „(...) sumę wszystkich poszczególnych ważności cech związanych z daną kategorią (...)” (ibid.).

Liczba atrybutów charakterystycznych dla danej kategorii nie rozstrzyga jednak o kategoryzacji na poziomie podstawowym w sposób absolutny. Zgodnie z wnioskami E. Rosch (1977) kategorie tworzą obszary wzajemnie warunkujących się kontekstów. Obszary te przyjmują postać systemów podlegających zasadzie kontrastu. Systemowość kategoryzacji na poziomie podstawowym zależy zatem od całej gamy doświadczeń interakcyjnych i poznawczych danego człowieka. Rekonstruując kontrasty warunkujące współzależności pomiędzy kategoriami, E. Rosch wysnuła wniosek, który nie sposób przecenić: „(...) na poziomie podstawowym kategorie cechują się największą odrębnością: podobieństwa postrzegane między elementami kategorii są maksymalne, podczas gdy podobieństwa między kontrastującymi ze sobą kategoriami są minimalne” (G. Lakoff 2011: 50 i nast.).

Porządkując rolę kontrastów pomiędzy postrzeganymi różnicami i podobieństwami trafnie podsumowuje Z. Kövecses, stwierdzając, że

(...) kategorie poziomu podstawowego wydają się najlepszym kompromisem pozwalającym na połączenie sprzecznych potrzeb związanych z posługiwaniem się kategoriami, które z jednej strony muszą podkreślać różnice między sąsiadującymi kategoriami, a z drugiej kłaść nacisk na ich podobieństwo. Oznacza to, że posiadamy poziom kategoryzacji, na którym kodujemy skrajne nieciągłości między obiektami i zjawiskami w świecie oraz minimalne różnice między obiektami, które tworzą poszczególne kategorie (Z. Kövecses 2011: 79).

3. Wyniki analizy strukturalno-semantycznej

Niniejsza część artykułu poświęcona jest analizie strukturalno-semantycznej *Priorytetu FEMA.01 Fundusze Europejskie dla bardziej konkurencyjnego i inteligentnego Mazowsza* – pierwszego rozdziału dokumentu *Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021–2027*. Z punktu widzenia meritum Priorytet FEMA.01 rozpoczyna nakreślenie ogólnego Celu Polityki przyjętego dla wszystkich działań, jakie ma on obejmować: „CP1 – Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz regionalnej łączności cyfrowej.” Priorytet został podzielony na trzy podrozdziały zatytułowane kolejno: *Działanie FEMA 01.01 Badania, rozwój i innowacje przedsiębiorstw*, *Działanie FEMA 01.02 E-usługi*, *Działanie FEMA 01.03 Innowacyjność i konkurencyjność MŚP*.

Każdy spośród analizowanych tekstów cechuje podział na segmenty, wyodrębnione według przedmiotu odniesienia: cel szczegółowy, instytucja pośrednicząca, wysokość alokacji ogółem, wysokość alokacji UE, zakres interwencji, opis działania, maksymalny % poziom dofinansowania UE w projekcie, maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu, pomoc publiczna – unijna podstawa prawna, pomoc publiczna – krajowa podstawa prawna, uproszczone metody rozliczania, forma wsparcia, dopuszczalny cross-financing (%), minimalny wkład własny beneficjenta, sposób wyboru projektów, realizacja instrumentów terytorialnych, typ beneficjenta – ogólny, typ beneficjenta – szczegółowy, słowa kluczowe, wielkość podmiotu (w przypadku przedsiębiorstw), kryteria wyboru projektów, wskaźniki produktu, wskaźniki rezultatu. Analiza dotyczy w głównej mierze segmentów *Cel szczegółowy* i *Opis*

działania. Wynika to z faktu, że precyzując rodzaje i meritum dotowanych projektów, segmenty te ujawniają nie tylko specyfikę zależności pomiędzy zakresem wsparcia i zakresem denotatywnym istotnych wyrażen, lecz także charakterystyczny dla tych zależności efekt prototypowy.

Jako doprecyzowanie celu i zakresu wsparcia inicjatyw postrzegać należy także segmenty zatytułowane *Zakres interwencji*. W wymiarze strukturalnym występują w nich wyłącznie konstrukcje bezokolicznikowe, równoważniki zdań, takie jak *Inwestycje w środki trwałe, Rozwój działalności i umiędzynarodowienie MŚP, w tym inwestycje produkcyjne, Rozwiązania TIK, usługi elektroniczne, aplikacje dla administracji*.

Segmenty zatytułowane „Opis działania” stanowią najobszerniejsze spośród wyodrębnionych części tematycznych. Występuje w nich stosunkowo niewiele konstrukcji bezokolicznikowych. Jednostkami leksykalnymi denotującymi treści istotne dla „Opisu działania” są zazwyczaj rzeczowniki, zwłaszcza rzeczowniki odczasownikowe. Implikują one działanie, aktywność oraz skutki wywierania wpływu, wywoływanie zmiany sytuacji lub zmiany stanu określonych współczynników danego obszaru rzeczywistości. Opisany sposób formułowania umożliwia precyzyjne i kompaktowe przedstawienie głównego celu realizacji projektów w ramach danego priorytetu.

Treść segmentów „Opis działania” określa merytorykę projektów mających szansę na otrzymanie wsparcia strukturalnego oraz wyszczególnienie i krótką charakterystykę celów, jakie będą osiągane w wyniku ich potencjalnej implementacji. Opisy działań obejmują także zakres udzielanego wsparcia w ogólnym zarysie. Występuje w nich najwięcej leksyki specjalistycznej i terminów odnoszących się do dziedzin istotnych dla Priorytetu FEMA.01, np. *MŚP, teleradiologia, niskoemisyjna transformacja przemysłu*.

Cele szczegółowe wszystkich trzech działań zostały sformułowane za pomocą konstrukcji bezokolicznikowych, np. FEMA.01.02 E-usługi: *EFRR.CP1.II – Czerpanie korzyści z cyfryzacji dla obywateli, przedsiębiorstw, organizacji badawczych i instytucji publicznych*, FEMA 01.01 *Badania, rozwój i innowacje przedsiębiorstw: EFRR.CP1.I – Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii*. Należy zauważyć, że rzeczowniki/łańcuchy rzeczowników we fragmentach dotyczących celów szczegółowych obejmują węższe zakresy denotatywne niż analogiczne wyrażenia obecne w Celu Polityki dla Priorytetu FEMA.01. Wynika to z faktu, że zakresy denotatywne rzeczowników w segmentach określających cele szczegółowe poszczególnych działań cechuje wyższy stopień specjalistyczności.

Bardzo ważną współzależnością rysującą się pomiędzy istotnymi merytorycznie jednostkami leksykalnymi występującymi w segmentach *Cel Polityki* dla całego Priorytetu FEMA.01 oraz *Cel szczegółowy* i *Opis działania* jest wielokierunkowa relacja hipero- i hiponimii, np. *rozwijanie zdolności badawczych* (Opis działania FEMA 01.01) jest hiponimem wyrażenia *inteligentna Europa* (Cel Polityki dla Priorytetu FEMA.01) i hiperonimem wyrażen *prace przedwdrożeniowe, eksperymentalne prace rozwojowe, prace B+R, infrastruktura badawcza* (Opis działania FEMA 01.01), podobnie jak *cyfryzacja* stanowi hiperonim wyrażenia *regionalna łączność cyfrowa* (Cel Polityki dla Priorytetu FEMA.01) a także hiperonim wyrażenia *dostępność cyfrowa na poziomie standardu WCAG 2.1* (Opis działania FEMA.01.02). Wielokierunkowość relacji hipero- i hiponimii wyraża się poprzez fakt, że współzależności na linii Cel Polityki dla całego Priorytetu – Cele szczegółowe dla działań – Opis Działania nie sposób schematycznie oddać jako relację dwukierunkową:

Rys.1. Schemat dwukierunkowej relacji hipo- i hiperonimii. CP – Cel Polityki Priorytetu, CS – Cel Szczegółowy Działania, OD – Opis Działania.

Należy zauważyć, że podczas wyznaczania granic kategorii, w obrębie których definiowany jest zakres wsparcia projektów, istotne są następujące sformułowania: *przede wszystkim, preferowany jest (...), preferencje punktowe mogą być stosowane (...), wyłącznie, w szczególności* itp. Wymienione wyrażenia stanowią bowiem eksplicytne markery efektu prototypowego, który w tym przypadku polega na wyraźnym wskazywaniu egzemplarzy o cechach bliższych prototypowi (*preferowany jest (...), preferencje punktowe mogą być stosowane (...)*), a w niektórych momentach na jednoznacznym wykluczaniu (*wyłącznie*) pewnych egzemplarzy ze zbioru potencjalnych elementów kategorii *projekty zakwalifikowane do wsparcia z Funduszu*.

Z perspektywy strukturalno-formalnej należy podkreślić, że w analizowanych fragmentach często występują rzeczowniki odczasownikowe, takie jak *stworzenie* (warunków do realizacji testowego wdrożenia produktu/usługi), *nabycie* (usług doradczych świadczonych przez IOB), *świadczanie* (usług), *wdrożenie* (rozwiązań z zakresu cyberbezpieczeństwa), *uruchomienie* (funkcjonalności teleradiologii), *utworzenie* (dedykowanego wymianie danych data center), *przygotowanie* (wybranych zbiorów obiektów muzealnych) itp. Związana z tym nominalizacja stylu świadczy o formalnym charakterze badań tekstów.

Ze względu na dziedzinę wiedzy, w wymiarze terminologicznym analizowanych tekstów należy wyróżnić dwa moduły (A. Bajerowska 2014). Do modułu dziedziny podstawowej zaliczyć wypada terminy i mniej skonwencjonalizowane jednostki leksykalne denotujące obiekty i procedury z zakresu funduszy strukturalnych takie jak: *projekty modułowe, projekty badawczo-rozwojowe, koszty kwalifikowalne, planowany do wdrożenia, zakres projektu będzie obejmował (...)*. Terminy zaliczane do modalnego modułu dziedzin sekundarnych denotują natomiast obiekty i procedury należące do dziedzin wyznaczonych przez zakresy realizacji poszczególnych działań, np. *niskoemisyjność, klastry załączkowe, klastry wzrostowe, gospodarka o obiegu zamkniętym, prace adaptacyjno-dostosowawcze, ekoprojektowanie*.

Modalność modułu dziedzin sekundarnych ma charakter zarówno kwantytatywny (liczba dziedzin, w których obszary wpisuje się przedmiot finansowanych projektów zależy od zakresu przeznaczonych na nie środków oraz od zapotrzebowania na wsparcie w poszczególnych regionach), jak i kwalitatywny. Terminy i wyrażenia specjalistyczne należące do modułu dziedzin sekundarnych mają zazwyczaj szerokie zakresy denotatywne, co wynika z niskiego stopnia wyspecyfikowania² wiązek cech wywołujących efekt

² Wiązki cech wywołujące efekt prototypowy (efekt podobieństwa do prototypu) nie są obszerne, lecz specyficzne – i to na tyle, na ile potrzebne jest zawężenie lub przeciwnie – poszerzenie zbioru potencjalnych desygnatów. Oznacza to, że wyznaczenie zakresu finansowania za pomocą pojęć bardziej ogólnych (o mniej wyspecyfikowanych cechach i niższym stopniu ważności atrybutu, np. zastosowanie ogólnego pojęcia *niskoemisyjności* zamiast wymieniania wybranych źródeł energii)

prototypowy – czyli niższego stopnia ważności atrybutu. Współzależność tę można zilustrować na przykładzie zastosowania wyrażzeń *klastry załączkowe* i *klastry wzrostowe* w odniesieniu do grup potencjalnych beneficjentów programu w segmencie „Opis szczegółowy”. Zamiast stosować te wyrażenia jako określenia grup potencjalnych beneficjentów, można by wskazać np. konkretne branże przedsiębiorstw wchodzących w skład klastrów. W przypadku nazw konkretnych branż poszerzyłoby się spektrum wiązek cech denotowanych przez nie pojęć, tym samym wzrósłby stopień ważności atrybutu. W konsekwencji zawęziłby się zakres denotatywny nazw potencjalnych adresatów finansowania, co w praktyce ograniczyłoby liczbę podmiotów, które mają prawo ubiegać się o wsparcie. Mnożenie wiązek cech określających daną kategorię oraz wynikające zeń ograniczanie zakresu denotatywnego odnośnych nazw prowadzi zatem do wyeliminowania wielu podmiotów z udziału w konkursie EFRR. Eliminacja tego typu bywa pożądana a nawet konieczna, co wykazałam, opisując zastosowanie sformułowań takich jak *wyłącznie*. Wskazuje ono na zamierzone wykluczanie określonych egzemplarzy ze zbioru potencjalnych elementów kategorii *projekty zakwalifikowane do wsparcia z Funduszu*. Jest to jednak zagadnienie na odrębny artykuł.

Spostrzeżenie mówiące, że wyrażenia specjalistyczne należące do modułu dziedzin sekundarnych mają szerokie zakresy denotatywne wynika z faktu, że analizowane teksty mają służyć naszkicowaniu ogólnych ram ubiegania się o wsparcie. Ramy te wyznaczają określony zbiór projektów. Na płaszczyźnie semantycznej spełnienie warunków wniosko- wania jest zatem jednoznaczne z kompatybilnością wniosku projektowego z zakresem referencji ram. Można zatem stwierdzić, że obszar wsparcia zawęża się wraz ze wzrostem precyzji merytorycznie istotnych denotatów.

Analiza nie ujawniła dokładnego umiejscowienia badanych terminów i wyrażzeń specjalistycznych we właściwym dla nich kontekście wiedzy specjalistycznej. Łączące je relacje semantyczne są zaledwie fragmentaryczne względem specjalistycznych systemów konceptualnych, w obrębie których terminy te odzwierciedlają konkretne partie wiedzy specjalistycznej – w obrębie których pełnią rolę znaków teorii naukowych. Na podstawie występujących tutaj relacji semantycznych nie sposób odtworzyć spójnego systemu wiedzy specjalistycznej ani zrekonstruować odpowiedniego mikropola pojęciowego (M. Górnicz 2003: 110; J. Lukszyn/ W. Zmarzer 2006: 152). Z powyższych uwag jasno wynika, że w badanych fragmentach nie ujawniają się w pełni właściwości systemotwórcze występujących w nich terminów. Dzieje się tak, ponieważ teksty te nie były podporządkowane przede wszystkim zamysłowi transferencji konkretnej partii wiedzy specjalistycznej. Ich głównym celem było bowiem precyzyjne określenie zakresu wsparcia w ramach danego priorytetu polityki regionalnej UE.

Charakterystyczne jednostki leksykalne stanowią czasowniki o znaczeniu implikującym zmianę, rozwój lub wytwarzanie nowych współczynników odpowiednich obszarów rzeczywistości, np. *realizować*, *wspierać*, *restrukturyzować*, *uzyskać*. Często występującym elementem są wyrażenia *w ramach* oraz *w przypadku*. Wprowadzają one określony schemat odniesień do konkretnych przykładów (np. rodzajów projektów wspieranych w zakresie danego priorytetu i/lub działania), a tym samym do wyrażień odnoszących się do węższych spektrów właściwości.

poszerza krąg potencjalnych desygnatów, tj. pozwala ubiegać się o środki większej liczbie podmiotów inwestycyjnych o bardziej zróżnicowanych obszarach działalności.

Charakterystyczne dla wszystkich analizowanych podrozdziałów, zwłaszcza dla segmentów *Opis priorytetu*, są konstrukcje bierne, które depersonalizują odbiór tekstów, umożliwiając jednocześnie pełniejsze skupienie na ich przedmiocie, np. *Projekty będą realizowane zgodnie z zasadami wskazanymi w Programie Zintegrowanej Informatyzacji Państwa oraz Deklaracji tallińskiej* (FEMA 01.02, E-usługi, s. 18), *Premiowane mogą być projekty realizowane przez przedsiębiorców, szczególnie z RMR, we współpracy z organizacjami badawczymi/podmiotami posiadającymi doświadczenie w B+R* (FEMA 01.01 Badania, rozwój i innowacje przedsiębiorstw, s. 7), *Działania inkubacyjne i akceleracyjne przeprowadzone zostaną przez operatorów wylonionych w procedurze konkursowej* (FEMA 01.03 Innowacyjność i konkurencyjność MŚP, s. 29).

4. Podsumowanie

Niniejszy podrozdział jest poświęcony teoretyzacji wyżej opisanych wyników analizy w oparciu o koncepcję kategorii opracowaną przez E. Rosch (1977) i rozwijaną m.in. przez B. Sandig (2009). Koncepcja syntetycznego przedstawiania właściwości prototypowych charakteryzujących teksty powstałe w celu wytyczenia merytorycznych ram realizacji projektów w obrębie różnych obszarów wiedzy specjalistycznej (A. Bajerowska 2014) wywodzi się z faktu, że w każdym z analizowanych tekstów – ze względu na zakresy referencyjne merytorycznie istotnych specjalistycznych jednostek leksykalnych – można wyodrębnić moduł dziedziny podstawowej i modalny moduł dziedzin sekundarnych. Do pierwszego z modułów zaliczyć należy wyrażenia denotujące obiekty z zakresu kompetencji konkretnej instytucji lub funduszu. Moduł drugi obejmuje natomiast wyrażenia odnoszące się do dziedzin, którym poświęcone jest meritum poszczególnych projektów. Istotny jest fakt, że niniejsza koncepcja dotyczy tekstów zróżnicowanych tematycznie (B&R, e-usługi, MŚP) i jednocześnie ujednoczonych pod względem funkcji.

Prezentowana tu koncepcja realizacji właściwości prototypowych tekstów opiera się na założeniu mówiącym, że stopień strukturalno-wyrażeniowego ujednoczenia tekstów w obrębie wyodrębnionych modułów może decydować o możliwości wytwarzania takich wzorców tekstów, które umożliwiałyby zmianę współczynników konstytuujących różne obszary rzeczywistości profesjonalnej (ibid.).

Poddane analizie podrozdziały wyróżnia jedność celu wyrażająca się w istnieniu głównego Celu Polityki Priorytetu FEMA 01: *Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz regionalnej łączności cyfrowej*. Celowi głównemu polityki podporządkowana jest treść i sposób sformułowania każdego podrozdziału. Jedność celu warunkuje jednolitość funkcji/intencjonalności tekstów.

Obok głównego celu polityki, od którego uzależniona jest jednolitość funkcji wszystkich podrozdziałów konstytuujących zbiór o określonych właściwościach prototypowych, istotne są cele szczegółowe każdego z podrozdziałów. Dotyczą one treści denotowanych przez elementy leksykalne należące do modułu dziedzin sekundarnych.

W świetle koncepcji kategorii (E. Rosch 1977; B. Sandig 2009), na pierwszy plan wysuwają się relacje w obrębie leksyki związanej z celem głównym oraz leksyki odnoszącej się do celów szczegółowych. Wyrażenia semantycznie podporządkowane celowi głównemu najczęściej korelują z denotatami kategorii podstawowych, dla których cha-

rakterystyczny jest niższy stopień ważności atrybutu. Natomiast leksyka związana z celami szczegółowymi koreluje z denotatami kategorii podrzędnych względem podstawowych, charakteryzujących się wyższym stopniem ważności atrybutu. Rekonstruując kontrasty wyróżniające współzależności pomiędzy analizowanymi podrozdziałami w świetle koncepcji kategorii poziomu podstawowego, należy zauważyć, że podobieństwa pomiędzy zakresami denotatywnymi poszczególnych elementów leksykalnych we fragmentach dotyczących jednej dziedziny (np. e-usług) są maksymalne, natomiast podobieństwa między analogicznymi jednostkami we fragmentach dotyczących różnych dziedzin (np. między e-usługami i innowacjami przedsiębiorstw) są minimalne.

Modalność wyodrębnionych modułów (zwłaszcza modułu dziedzin sekundarnych) zależy głównie od zakresów denotatywnych dominujących w ich obrębie jednostek leksykalnych. W przypadku modułu dziedziny podstawowej, z której wywodzi się ogólny cel polityki, symptomatyczna jest względna stałość na płaszczyźnie leksyki, zarówno w wymiarze substancjalnym poszczególnych podrozdziałów, jak i w warstwie denotatywnej. W każdym fragmencie wpisującym się w założenia przedstawianego modelu występuje bowiem leksyka semantycznie odpowiadająca realizacji celu ogólnego. Moduły dziedzin sekundarnych są natomiast zróżnicowane tematycznie, a więc także różnorodne w warstwie leksykalnej.

Znaczenia jednostek leksykalnych należących do modułu dziedzin sekundarnych są głęboko zróżnicowane. Rzeczowniki charakterystyczne dla obszaru dziedzin sekundarnych denotują obiekty o względnie wąskich zakresach cech, poszerzając tym samym granice zbioru ich potencjalnych desygnatów. Oznacza to, że treści denotowane przez te rzeczowniki mają zazwyczaj charakter ogólny. W myśl koncepcji ważności atrybutu kategorii należy przyjąć, że im niższa ważność atrybutu kategorii, do której należy denotowany obiekt, tym niższy jest stopień specjalistyczności tekstu. Niższy jest również stopień skonsolidowania warstwy wyrażeniowej branych pod uwagę elementów leksykalnych z ich warstwą denotatywną, czyli poziom ich skonwencjonalizowania. Z powyższego wynika, że im węższe jest spektrum cech denotowanych przez jednostki leksykalne danego modułu – a zatem im niższy stopień ich ważności atrybutu – tym szersze granice zbioru ich potencjalnych desygnatów.

Jak wynika z przedstawionych spostrzeżeń, modalność modułów (zwłaszcza modułu dziedzin sekundarnych) zależy od klasy ważności atrybutów w zakresie denotatywnym przypisanym danej kategorii obiektów, procesów, zjawisk itp. Stosunkowo niski stopień ważności atrybutu w obrębie zakresów denotatywnych istotnych jednostek leksykalnych stwarza niezbędną perspektywę projekcyjną. Jej wyznacznikiem jest możliwość poszerzania zbioru desygnatów tych jednostek w przypadku np. zmiany zakresu udzielanego wsparcia, wprowadzania do zbioru nowych elementów oraz – co najważniejsze – poszerzania zakresu merytorycznego projektów startujących w konkursach.

Podsumowując, należy po raz kolejny podkreślić, że zaprezentowany model został opracowany w ujęciu funkcjonalnym. Oznacza to, że granic jego urzeczywistnienia nie wyznacza dziedzina, której dotyczą brane pod uwagę teksty, lecz ich funkcja. Właściwości prototypowe tekstów realizujących model ujawniają się zatem najpełniej na poziomie funkcji. Efekt prototypowy zaznacza się na poziomie tematyki (w warstwie semantycznej tekstów dotyczących jednej dziedziny), o czym świadczy między innymi obecność pojęć centralnych (treściowo istotnych) oraz pojęć względem nich peryferyjnych. Zarysowa-

nemu wyżej modelowi realizacji właściwości prototypowych w ujęciu modularnym odpowiadają teksty dotyczące przetargów publicznych, teksty mające na celu wyznaczenie ram merytorycznych w konkursach obejmujących różne dziedziny wiedzy, teksty regulujące obszar merytoryczny programów mających na celu udoskonalanie bądź wytwarzanie nowych współczynników konstytuujących określone obszary rzeczywistości profesjonalnej.

Bibliografia

- Bajerowska, A. (2014), *Transferencja wiedzy specjalistycznej* (Studi@ Naukowe 24). Warszawa.
- Bocian, F. (2006), *Rozwój regionalny a rozwój społeczny*. Białystok.
- Dubel, P. (2012), *Polityka regionalna i fundusze strukturalne*. Warszawa.
- Górnicz, M. (2003), *Terminologizacja tekstów specjalistycznych*, (w:) J. Lukszyn (red.), *Języki specjalistyczne. Lingwistyczna identyfikacja tekstów specjalistycznych*. Warszawa, 106–117.
- Grucza, F. (2008a), *Języki specjalistyczne – indykatory i/ lub determinanty rozwoju cywilizacyjnego*, (w:) J. Lukszyn (red.), *Podstawy technolingwistyki I*. Warszawa, 5–23.
- Grucza, F. (2008b), *O językach dotyczących europejskiej integracji i Unii Europejskiej i potrzebie ukonstytuowania ogólnej lingwistyki języków specjalistycznych*, (w:) J. Lukszyn (red.), *Podstawy technolingwistyki I*. Warszawa, 27–74.
- Jankowska, A. (2009), *Fundusze strukturalne oraz fundusz spójności*. Warszawa.
- Kövecses, Z. (2011), *Język, umysł, kultura. Praktyczne wprowadzenie*. Kraków.
- Lakoff, G. (2011), *Kobiety, ogień i rzeczy niebezpieczne*. Kraków.
- Lukszyn, J./ W. Zmarzer (2006), *Teoretyczne podstawy terminologii*. Warszawa.
- Nowak, A.Z./ D. Milczarek (2006), *Europeistyka w zarysie*. Warszawa.
- Rosch, E. (1977), *Human Categorisation*, (w:) N. Warren (red.), *Studies in Cross-Cultural Psychology*. London, 1–49.
- Sandig, B. (2009), *Tekst w ujęciu teorii prototypów*, (w:) Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała (red.), *Lingwistyka tekstu w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*. Wrocław, 149–170.
- Taylor, J.R. (2001), *Kategoryzacja językowa. Prototypy w teorii językowej*. Kraków.
- Załącznik nr 1 do uchwały nr 1373/428/23 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 16 sierpnia 2023 r., *Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027*. (URL <https://www.funduszedlamazowsza.eu/dokument/fem-2021-2027/szczegolowy-opis-priorytetow-programu-fundusze-europejskie-dla-mazowsza-2021-2027/>). [Pobrano 25.08.2023].